

# Дошкільне виховання

ISSN 0321-1401

№ 1  
2023

Всеукраїнський щомісячний науково-методичний журнал для педагогів і батьків



У ФОКУСІ: **ПРИРОДА НАДИХАЄ**

СПІЛКУВАННЯ  
З ПРИРОДОЮ:  
КОЛИ, ЯК, НАВІЩО?

ДОШКІЛЛЯ  
В УМОВАХ ВІЙНИ

ЗИМОВІ ЗАНЯТТЯ  
ТА ІГРИ

[dv.in.ua/peredplata](https://dv.in.ua/peredplata)

## Зміст

**2** Пункт незламності українського дошкільця

обкл.

### Офіційний виділ

**4** Світлана Нерянова  
Дошкільця України в умовах війни

**7** Методичні рекомендації щодо заповнення та подання звіту про діяльність закладу дошкільньої освіти за 2022 рік (форма 85-к) в період воєнного стану

Додаток до листа МОН від 03.01.2023 № 1/61-23

### Природа

**10** Лариса Присяжнюк  
Дитина і природа: форми взаємодії

### Психологія

**14** Інна Кондратець  
Природний павербанк: практики емоційного спілкування з дошкільцями

### Ранній вік

**18** Яна Кудрявська  
Полюбляють мишки сир...  
Заняття для дітей раннього віку

**20** Наталія Гончаренко  
День народження Сніговика  
Заняття для дітей раннього віку

### Фізичний розвиток

**22** Наталія Шумакова  
Слідами Зими мандруємо ми  
Заняття з фізкультури для дітей раннього віку за участі батьків

### Інтегрована освіта

**24** Наталія Гарбарчук  
Ягідки малюємо, снігурів частуємо  
Інтегроване заняття для дітей середньої групи

**26** Надія Сітішка, Галина Кротович  
Зимові сюрпризи  
Інтегроване заняття для дітей молодшої групи

### Математика

**28** Марія Хлипало  
Зайчик довгі вуха просто з капелюха!  
Заняття для дітей старшої групи

### Художня література

**31** Віра Правоторова  
Зимові вірші

**39** Анна Павленко  
Весняні пахощі та звуки

### Моральне виховання

**32** Олена Карпенко  
Дарують малюки тваринкам килимки  
Благодійна акція

### Світ гри

**34** Наталія Бобул, Олена Здибель  
Весело граємо, тривоги забуваємо  
Ігри для дітей дошкільних груп

**36** Оксана Вербська  
Пункт незламності для малят  
Ігри з підручними матеріалами

### Фотоконкурс "Наші діти"

**3** Ідальня для пташок від батьків та діточок

– До публікацій можна завантажити додаткові матеріали на сайті [dv.in.ua](http://dv.in.ua)



Працюємо і перемагаємо разом!

ПЕРЕДПЛАТІТЬ СВІЙ ФАХОВИЙ ЖУРНАЛ  
ЗІ ЗНИЖКОЮ на сайті [dv.in.ua/peredplata](http://dv.in.ua/peredplata)



## ПРИРОДНИЙ ПАВЕРБАНК: практики емоційного спілкування з довкіллям

**Інна КОНДРАТЕЦЬ**, канд. пед. наук,  
старша викладачка кафедри дошкільної освіти,  
факультет педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка



Сьогодні, як ніколи, актуальним і для дорослих, і для дітей є пошук способів відновлення фізичних сил та психологічної рівноваги. Потужним джерелом сили завжди була і залишається природа. Свої роздуми про те, як за нинішніх умов забезпечити повноцінне емоційне спілкування малечі з природою, а також дієві форми такої взаємодії пропонує авторка.

**С**трес, який сьогодні переживають усі українці, як дорослі, так і малеча, висуває на передній план проблему відновлення фізичного і психологічного здоров'я. І тут неможливо переоцінити роль природи. На жаль, у наш час більшість дорослих і самі не "підживлюються" від природи, і дітям цього з різних причин не дають робити. Причини, на перший погляд, ніби й серйозні: небезпечність багатьох локацій для прогулянок, тимчасово закриті зони лісових і паркових смуг (прикрі реалії життя українців), надмірна зайнятість дорослих професійною діяльністю...

Звісно, є чимало родин, які зберігають традиції сімейних походів, вечірніх або недільних прогулянок до парку / скверу; проведення вихідних у природі (щоправда, нерідко йдеться про завязування праці на дачі, але така вже українська ментальність — маємо непереборний потяг до "активного відпочинку"). І все ж перелічені форми сімейного дозвілля — радше про зміну формату "робота — відпочинок", аніж про спрямоване прагнення "природної підзарядки". Пропоную поглянути на природу саме з цього боку: як на своєрідний акумулятор, павербанк — потужний накопичувач і передавач енергії.

### **ВЗАЄМОДІЯ З ПРИРОДОЮ: БЕЗПОСЕРЕДНЯ Й ОПОСЕРЕДКОВАНА**

Цілющий вплив природи на фізичне та психічне здоров'я людини здійснюється у два способи: безпосередньо й опосередковано. Скажете,

це неможливо — спілкуватися з природою опосередковано? Далі ви переконаєтесь, що й такий формат цілком дієвий. Та спершу розглянемо більш зрозумілий.

#### **Безпосередній спосіб взаємодії**

Цей спосіб взаємодії з природою для нас звичний, хоча за останні роки ми могли й призабути деякі його форми. Тож відновлюємо в пам'яті разом:

- ♦ прогулянки;
- ♦ хвилинки милування;
- ♦ спостереження в природі;
- ♦ праця в природі тощо.

У дошкільному просторі, крім вищезгаданих форм, використовуємо:

- ♦ ігри природничої тематики;
- ♦ подорожі "екологічними стежинами";
- ♦ цільові прогулянки;
- ♦ ведення календаря природи / щоденника спостережень у природі тощо.

Безпосередній спосіб взаємодії дає змогу дорослим і дітям: бачити зміни в житті природних об'єктів; закріплювати й удосконалювати власні знання та уявлення про природне довкілля; проводити аналогії між природними об'єктами і життям людини, між реальним природним світом і його відображенням у мистецьких творах тощо.

#### **Опосередкований спосіб взаємодії**

Бувають дні, коли безпосередній контакт із природою через погодні умови або в силу обставин неможливий. Тоді перебування в природно-

му просторі можна тимчасово замінити на "віртуальні", символічні зустрічі з природою. Наведемо приклади таких форм взаємодії.

- ♦ **Спостереження за погодою і природними об'єктами з вікна.** Так, при цьому ми не отримуємо вражень від нюхального і кінестетичного каналів, але задіюємо візуальний та аудіальний (якщо відчинити вікно).
- ♦ **Читання художніх творів, у яких яскраво розкривається світ природи.** Дітей варто ознайомити з творами зі збірки В. Сухомлинського "Казки під голубим небом", казками й оповіданнями про природу талановитих сучасних письменниць М. Пономаренко і Г. Беленької, матеріалами проекту "Живі письменники. Дошкілля" та ін. Дорослим радимо прочитати такі твори, як: "Горянин", "Діти папороті", "Різотрав'я", "Чарунки днів" та ін. М. Дочинця; "Природа всіх речей" Е. Гілберт; балада "Вільшаний король" Й. Гете; новела "Битва" й оповідання "Природа" О. Кобилянської; оповідання "Ялинка", "Intermezzo" М. Коцюбинського; драма-феєрія "Лісова пісня" Лесі Українки; поема-казка "Крило" Б. Олійника; поезії Б.-І. Антонича та І. Драча тощо).
- ♦ **Сторітелінг:** оповідки дорослого про прогулянки й спостереження в природі, взаємодію з природними об'єктами.
- ♦ **Слухання звуків природи, музичних п'єс, у яких вони відтворюються, розглядання світлин, картин та перегляд відео з різними пейзажами.**

Такі засоби, безперечно, стануть потужною мотивацією до прогулянок у природу, активної взаємодії з її об'єктами і переживання захопливих моментів співзвучності з нею.

Важливо перейти від традиційних патернів, які перестали працювати, на кшталт "виховувати любов до природи", "учити турбуватися про братів наших менших", до прищеплення почуття вдячності до природи, а також формування любові-емпатії, любові-співчуття.

### ЯК ЗАБЕЗПЕЧИТИ ЕМОЦІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ З ПРИРОДОЮ

Природа зазвичай викликає в дітей масу різноманітних емоцій. Завдання дорослих — підтримувати цей вогонь запалу, здивування й захоплення, а не гасити його "водою" свого прагматизму ("Ходімо швидше, ніколи розглядати"; "Не йди туди, за-



**Гайда із нами назустріч пригодам!  
Безліч емоцій дарує природа.**

(Надіслала Лариса Ковальчук,  
ЗДО № 2 "Ясочка", м. Суми)

бруднишся"; "Не чіпай, укусиць") чи "освітнього тоталітаризму" ("Як називається куцик?"; "Підійдіть усі до мене, я розповім казку про квітку"; "Хто знає вірші про сонечко? Розкажіть"; "Знайдіть на майданчику дерева, назва яких починається зі звука [к]").

Я навмисно дещо гротескно відтворюю форми взаємодії з дітьми під час прогулянок, аби наголосити, що все добре в міру, і формування знань та відповідних навичок у спілкуванні з природою не більш важливе, ніж емоційний складник.

Якщо проґавимо момент і не закладемо підвалини емоційної та чуттєвої культури дітей, у школі може бути вже пізно — вони втратять здатність милуватися красою, бачити й відчувати її, відкрито висловлювати свої емоції та ділитися враженнями.

Отже, які форми роботи допоможуть забезпечити повноцінне емоційне спілкування з природою?

### Практикум "Усміхаємося світові"

Дорослий показує приклад щоденного акту "дарування усмішки" природним об'єктам. Можна використовувати лише невербальні засоби (міміка, жести) або супроводжувати їх словами ("Привіт, деревце!"; "Доброго ранку, квіточку! Як поживаєте?"; "Вітаємо, пане клене!" тощо).

Діти разом із дорослим придумують слоган, який мотивує, заохочує усміхатися не тільки до природних об'єктів, а й одне до одного. Можна придумати власні віршовані рядки або скористатися традиційними прислів'ями чи приказками.

### Етюди

Дітям варто пропонувати відчути себе частиною довкілля і перевтілюватися в різні образи. У пригоді стають медитативні вправи — діти уявля-

ють себе різними природними об'єктами, намагаються "відчути їх ізсередини" ("Небо", "Сонечко", "Квітка" та ін.); психогімнастичні та пантомімічні вправи та етюди ("Я — дерево" тощо).

### Хвилинки милування

Дорослий пояснює значення слова "милування": захоплено споглядати, пестити очима чи серцем, зачаровуватися; часто сам уживає ці слова в процесі спостереження за природними об'єктами ("Я милуюся квітами"; "Я милуюся жовтими листочками на клені") і в побуті ("Ця картина на стіні милує око"; "Я милуюся тим, як гарно сьогодні сервіровані наші столи / як ти будуєш фортецю / як ви гарно граєтесь / як ви допомагаєте одне одному"), подаючи приклад побудови речень. Лише коли діти досягнуть сенс слова, вони стають здатними до усвідомленого милування.

Дорослий показує приклад мовчазного милування: положення тіла, міміка, очі свідчать про уявний німий діалог з об'єктом, передають почуття вдячності за красу, відвертого захоплення, радості від зустрічі з красою, причетності до неї.

Варто спонукати малечу до рефлексії — обміну враженнями. Спершу мають висловитись діти, а потім обов'язкова щира і грамотна рефлексія дорослого ("Милуючись вербою, я ніби почула від неї розповідь про те, як вона любить, коли вітер гойдає її віти, як сонечко зігриває її листочки, а дощик напуває їх і робить лискучими та гарними. І я подумки сказала їй, що вона дуже ошатна й миловидна. А ще пообіцяла, що намалюю її"; "Мої очі милувалися блакитним небом. Не було жодних думок. Я просто дивилася на нього і ніби пила оту блакить, наповнюючись чимось великим"). Поетичний стиль таких відвертих дорослих рефлексій, упевнена, буде близький дітям.

Попри переконання деяких педагогів у недоцільності використання рефлексії в дошкільній, вважаємо, що підґрунтя маємо закладати вже зараз, позаяк рефлексія — це дзеркало, у якому малюк бачить себе, усвідомлює свою неповторність і особливість, це інструмент для вивчення власних емоційних реакцій, поведінкових проявів і ставлення до себе оточення.

### Рефлексійний практикум "Спогади"

Дорослий показує приклад проведення аналогії між природним об'єктом у сьогоденні й у минулому ("Таку само гарну калину я пам'ятаю з дитинства — мій батько посадив її на подвір'ї"). Такі порівняння надають особливого емоційного забарвлення сприйняттю, розвивають у дітей спостережли-

вість, увагу та прихильність до певних природних об'єктів.

Дорослий підказує дітям, як можна порівнювати об'єкти, розташовані в різних місцях ("Які різні ялинки в нас на майданчику і в головному парку міста! Хто помітив відмінність? Як ви відчуваєтеся біля однієї й біля іншої?").

Фокус уваги завжди має бути на досвіді дітей, їхніх емоціях і відчуттях, проживанні ними моментів взаємодії з природою.

Дорослий забезпечує збереження в дитячій пам'яті ланцюжка спостережень за змінами певного об'єкта: за допомогою нагадувань, щоденників спостережень, малюнків тощо ("А пам'ятаєте, якою наша вербичка була навесні / місяць тому / тиждень тому?"; "Пригадаймо разом, що зовсім нещодавно росло на нашому городі").

### Бесіди з різними типами запитань

**Репродуктивні запитання** відтворюють певну інформацію, зміст літературного тексту, діяльності тощо ("Що ми робили сьогодні?"; "Про кого розповідає ця казка?"; "Які ви знаєте назви декоративних квітів?").

**Евристично-пошукові** передбачають аналіз і синтез причинно-наслідкових зв'язків, пошук шляхів розв'язання певних проблем ("Що було раніше? Що буде потім?"; "Чим можна пояснити такі зміни?"; "Як можна допомогти персонажу?").

**Творчі** покликані пробудити уяву і фантазію дітей у певному контексті ("Якби ти був чарівником / була чарівницею, якби ти допоміг / допомогла пташці узимку?"; "Якби в тебе була чарівна паличка, що б ти зробив / зробила, аби виправити ситуацію?").

**Рефлексійні запитання** стосуються емоцій і вражень; спрямовані на аналіз та оцінювання процесу й результату діяльності, порівняння з наявним життєвим досвідом.

Пропонуємо власну класифікацію рефлексійних запитань. Кожне з них може стати мінівправою чи етюдом, пов'язаним із взаємодією з природою.

### Рефлексійні запитання-мотиватори

- ♦ Що сьогодні приготувала для мене природа?
  - ♦ Чим природа порадує мене сьогодні?
  - ♦ Чим мене здивує нині моя рідна верба?
  - ♦ Що я почую від пташок під час прогулянки?
  - ♦ Яку радість я зможу подарувати природі сьогодні?
  - ♦ Яку добру справу я можу зробити для природи?
- Важливо донести до дітей думку, що усмішка, переживання й слова вдячності, почуття задоволення і захвату теж можуть бути добрими справами (якщо немає змоги виконати тут і те-

пер реальну дію, наприклад, підгорнути листя до стовбура дерева на зиму, підгодувати качок, повісити годівничку та ін., варто "надати психологічну допомогу" природі).

**Узагальнювальні рефлексійні запитання (пострефлексія)**

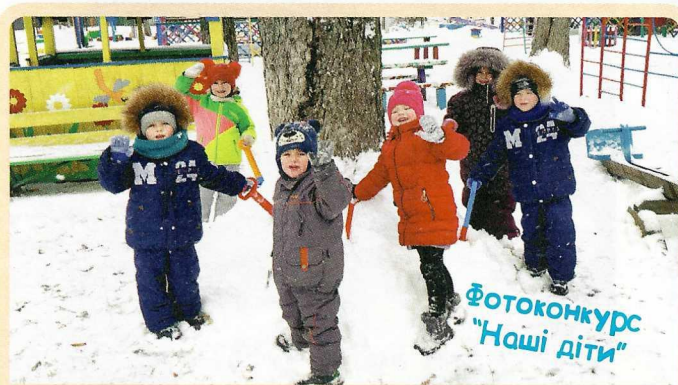
- ♦ Що ти відчував / відчувала сьогодні, коли спілкувався / спілкувалася з природою?
- ♦ Яку силу ти сьогодні отримав / отримала від природи?
- ♦ Чим ти зміг / змогла поділитися з природою?
- ♦ За що ти сьогодні подякував / подякувала природі?
- ♦ Які емоції ти сьогодні відчув / відчула, милуючись природою (інтерес, захват, здивування, збентеження, зачарованість, натхнення, смуток, прикрість, жалість, любов)?

Текст запитань можна й треба коригувати залежно від віку дітей, рівня їхньої підготовленості, ситуації та етапності спостережень у природі.

**Вправа "Заземлення: 5 векторів"**

Дорослий розповідає дітям, що в житті трапляються моменти, коли емоції "накривають з головою", і для відновлення рівноваги треба виконати 5 дій:

- ♦ "зачепитися очима" за якийсь об'єкт (візуальний канал);
- ♦ почути конкретний звук й усвідомити почуте; якщо немає таких об'єктів, самим видати звук (аудіальний (слуховий) канал);
- ♦ торкнутися рукою до чогось чи когось (кінестетичний (тактильний) канал);
- ♦ відчути певний запах (нюховий канал);
- ♦ скуштувати щось, зосередитись на смаку (смаковий канал).



**Дбаємо про деревце,  
Вдячне нам воно за це.**

(Надіслала Світлана Босанець, ЗДО № 7, м. Кролевець, Конотопський р-н, Сумська обл.)

Дорослий показує, як можна "заземлитися": наприклад, подивитися по-особливому на квітучу акацію, покласти руку на її стовбур, вдихнути запах її квітів, послухати, як шелестить вітер у її вітах або метушаться бджоли в її квітках.

Після "акту заземлення" дорослий пропонує обмінятися враженнями і почуттями.

Те, що діти спочатку сприйматимуть як гру, згодом стане ефективним засобом відновлення емоційної рівноваги.

**Вправа "Королівська хода"**

Дорослий розповідає, що зберегти або відновити баланс зазвичай допомагає "королівська хода", яка дає можливість бути обережним до всіх мешканців царства природи і не "розплескати" силу, яку можна отримати від довкілля.

Показує приклад "королівської ходи": крокує дуже повільно, ставлячи ноги одну перед одною (за аналогією з ходінням по канату). Разом з дітьми мовчки проходять певну відстань, прислухаючись як до звуків природи, так і до власних відчуттів.

Доцільні також ходіння босоніж по землі, по росі; використання природних об'єктів для рухливих і спортивних ігор; дихальні вправи; вправа "Пальмінг" (із ранковим сонцем) тощо.

**Артпрактика "Скульптура моєї сили"**

Дорослий нагадує дітям, що таке скульптура, особливості її будови. Потім важливо проговорити, коли діти почуваються сильними (не тільки фізично, а й психологічно, емоційно), і запропонувати створити скульптури своєї сили з природних матеріалів, які вони назбирали на прогулянці.

**Рефлексійні запитання**

- ♦ Як ти назвеш свою роботу?
- ♦ Як у ній відображена твоя сила?
- ♦ Які емоції ти відчував / відчувала у процесі роботи?
- ♦ Які почуття викликає в тебе твоя скульптура?
- ♦ У яких ситуаціях тобі знадобляться сила та енергія?

\*\*\*

Сподіваюся, що ці міркування й запропоновані практики спонукають багатьох педагогів і батьків змінити вектор звичного сприйняття природи і допоможуть віднайти джерела поповнення власних ресурсів у ці складні часи. ■